

СВЕТЛАНА ДУШАНИЋ ГАЧИЧ*

Висока школа
„Banja Luka College”
Бања Лука

УДК 316.77:172(497.6)

Прегледни рад
Примљен: 12.01.2015
Одобрен: 15.02.2015

ПАД ПОВЈЕРЕЊА У ЈАВНЕ СЕРВИСЕ БИХ

Сажетак: Босна и Херцеговина је веома сиромашна земља у којој је половина становништва без посла. Људи који имају посао на све начине настоје да га задрже, а у таквом положају су и сами новинари који се боје да говоре оно што заиста мисле. Због наведеног стања, грађани су изгубили повјерење у медије, а посебно јавне сервисе, што је и циљ истраживања овог рада. Осим тога, циљ нам је доказати да су гледаоци увидјели постојање цензуре у јавним сервисима, те су на тај начин изгубили вјеродостојност. Добијени резултати истраживања говоре да је новинарска професија у кризи и да су новинари изгубили углед и повјерење грађана. Кориштене су методе анализе и класификације, дијалектичка метода, бихевијористичка метода, хипотетичко - дедуктивна метода којом ћемо представити искуствене чињенице гледалаца, те статистичка метода. Рад је захтијевао примјену техника прикупљања података путем интервјуа и анкета, те методу анализе садржаја.

Кључне ријечи: јавни сервиси, БиХ, вјеродостојност, етика, новинари

Увод

Босна и Херцеговина је дубоко подијељена земља у којој и медији функционишу по истом принципу. Становништво ове земље још увијек носи ожиљке грађанског рата који је завршен Дејтонским мировним споразумом, потписаним у децембру 1995. године.

Као веома сиромашна земља у којој је према посљедњим подацима завода за статистику (Завод за статистику РС и Федерални завод за статистику, те Агенција за статистику БиХ) готово 50% радно способног становништва незапослено, осим бриге око преживљавања постоје бројни проблеми са којима се суочава становништво ове земље. Људи који имају посао на све начине настоје да га задрже, а у таквом положају су и сами новинари који се боје да говоре оно што заиста мисле. Сиромаштво, и једна врста незнања у које је запало босанскохерцеговачко друштво, као и друштвена подијељеност доприно-

* dusanic_svetlana@yahoo.com

се атмосфери страха и мржње, а политичари често користе медије за манипулацију јавним простором. Упркос томе што је на простору БиХ регистровано 146 радијских и телевизијских станица, разноврсност информација је више техничка. Код извјештавања у свим медијима, а посебно у јавним сервисима очигледан је притисак владајућих политичких партија. Самим тим, лако је уочљива и аутоцензура. Многи новинари су прилично опрезни када пишу о владајућим странкама или о политичкој елити, јер морају водити рачуна и о интересима власника и оглашивача. Ове деформитете у медијима, који се посебно читавају у јавним сервисима Босне и Херцеговине, учили су и сами гледаоци.

Говорити о новинарској етици, због њене комплексности, веома је изазован задатак, али у друштву какво је босанскохерцеговачко, пријекно потребно. Новинарство је у транзицијском друштву какво је босанскохерцеговачко, почело да губи битку са корупцијом, криминалом, неистинама, пријетњама, уценама, рекетом... Због тога је важно вратити га на прави пут, пут морала и етичности. Оно што је симптоматично за јавне сервисе у БиХ јесте игнорисање друге стране и селективно приказивање догађаја.

Циљеви истраживања овога рада јесте утврдити вјеродостојност медија и повјерење које грађани имају у јавни сервис, затим да увидимо да ли и гледаоци препознају цензуру на јавним сервисима. Као постављену хипотезу поставили смо, да су грађани изгубили повјерење у јавни сервис БиХ.

Методе које ћемо користити како бисмо дошли до важних чињеница које ће чинити основу за извођење закључака:

- методе анализе и класификације,
- дијалектичку методу је неопходно користити због тога што стварност у којој се налазе босанскохерцеговачки медији нису изолован процес, него општедруштвени. Ова метода је потребна због разумијевања са другим појавама и потребом рада за наглашавањем историјских димензија
- бихевијористичка метода нам је потребна због испитивања људског, друштвеног понашања
- хипотетичко-дедуктивна метода којом ћемо представити искуствене чињенице гледалаца
- статистичку методу је неопходно користити због утврђивања пада повјерења гледалаца у јавне сервисе

Рад захтијева примјену техника прикупљања података:

- научно испитивање (директно и индиректно испитивање), користећи технике испитивања - интервјуисање и анкетање,
- метода анализе садржаја (прикупљање и анализа одабраних извјештаја, као и одабране литературе).

Осврт на стање данашњих медија у БиХ

У постдејтонској БиХ Међународна заједница, са снажним мировним мандатом, приступила је постепеној пацификацији електронских медија. Ова почетна фаза највећим дијелом била је окончана до 1998. године.

Затечено поратно стање подразумијевало је укључивање у систем јавног емитовања свих локалних РТВ станица, које су користиле радиофреквентни спектар (легално или илегално), али је претходно требало створити основне правне и технолошке претпоставке за уређење ове области. Циљеви, које је Међународна заједница себи одредила у првим поратним годинама, језгровито су садржани у тексту Изјаве о улози Независне комисије за медије (ИМЦ): “Промовисати праведно, толерантно и демократско друштво у БиХ путем независних медија који ће поштивати највише стандарде професионалне етике; успоставити праведан, отворен и једнак процес за издавање дозвола, уређивање РТВ станица, као и управљање фреквенцијским спектром у складу са најбољим међународним стандардима; подржати равномјеран развој јавног и приватног емитовања програма и раст снажног домаћег медијског тржишта које ће служити свим грађанима БиХ; побољшати проток информација и идеја међу свим грађанима БиХ путем усвајања модерних медија и телекомуникационе технологије; ојачати медије заштитом и одбраном професионалних права и привилегија новинара”.¹

Ипак, ово је било лакше рећи, него брзо остварити. Суштинско питање у тим првим годинама након Дејтона било је питање демократизације и отварања друштва. У том процесу, дилема о улози и слободи медија као основи демократских процеса или као средству демократизације, била је јако изражена. Као и увијек, када је требало направити одлучујуће продоре у некој сфери друштвеног живота, снажан импулс опет је дошао с врха међународног одлучивања, и то доношењем Одлуке о реструктурирању система јавног емитовања програма у БиХ”², са увођењем у процес Агента за пренос имовине, као кључним званичником којег је именовано Високи представник. Овим потезима, у релативно кратком року, било је јасно маркирано одређивање странаца да се прво позабаве јавним емитовањем и његовом технолошком базом. Високи представник увијек је имао пред собом генерални мировни оквир за БиХ, и могућност да, позивајући се на Анекс 10 Мировног споразума, изда привремене мјере које ће довести јавно емитовање програма у склад са овим Споразумом. То је подразумијевало и стварање генералног оквира законодавства за функционисање јавне РТВ у БиХ (ПБС – Public Broadcasting Service) и РТВ ФБиХ (обје настале ликвидацијом дотадашње РТВ БиХ), као и захтјев о оснивању јавне РТВ станице за РС (као реформисане верзије Српске радиотелевизије).³

1 Независну комисију за медије (ИМЦ) успоставио је Високи представник за БиХ, у јуну 1998. године, у складу са Анексом 10 Дејтонског споразума, са мисијом да као регулатор доноси правила по којима РТВ станице у БиХ морају дјеловати.

2 Одлуку је у јулу 1999. године донио Високи представник за БиХ, трагом изричитог налога Одбора за имплементацију мира (ПИЦ) из Луксембурга, као и Мадридске декларације, позивајући се на потребу креирања јавног РТВ система (ПБС) и трансмисионог система.

3 У том контексту, први задатак Агента за пренос имовине (именованог у априлу 2000. године) био је да успостави механизме којим би се обезбиједило одвајање предајника РТВ БиХ и РТРС, са задржаним правом станица да се фокусирају на продукцију програма. Мандат Агента је да осигура несметано функционисање опреме дотадашње РТВ БиХ (коју користе РТВ Федерације БиХ, ПБС и РТРС), гарантујући програмско покривање, и да буде у складу са захтјевима за изда-

Дакле, постојао је читав сет отворених претходних питања, која је требало постепено али и релативно брзо ријешавати, како би се увео елементарни ред у радиодифузију БиХ и њен систем јавног емитовања. Сваки од сегмената тог система има своју предисторију и специфичности, које се морају појединачно регистровати.

Бар до 2000. године не можемо говорити о класичним јавним РТВ сервисима у првом поратном периоду у БиХ, имајући у виду ратно наслијеђе, тако да овај термин треба схватити само као условно маркирање појма.

Три националне РТВ станице у БиХ, које су сигналом покривале највећи дио територије (РТВ БиХ, СРТ и ХРТ), изашле су из рата са оптерећењима типичним за пропагандне сервисе војно зараћених страна. Али, ове станице су у кратком времену морале претрпити форсиране промјене у законодавном, техничком и персоналном аспекту. Посебна улога овим станицама намијењена је у процесу организације општих избора у БиХ, почев од 1996. године, мада је ОСЦЕ у једном периоду преузео на себе улогу и медијатора међу новинарима, организујући са промјењивим успјехом сусрете новинара и редакција.⁴ Основни циљ који је међународна заједница непрестано имала пред собом био је пласман што веће количине вијести из независних извора. У тим напорима, озбиљну препреку представљала је персонална структура руководства ових кућа и челних људи у редакцијама, који су били под снажним утицајем политичара и ратних вођа у својим срединама. Имајући у виду специфичности настанка сваке од три националне РТВ куће, међународне организације у БиХ приступиле су ријешавању ових проблема на различите начине, али уз доста сличности у методу.⁵

Морални проблеми новинарске етике

Новинарство је такођер и професија, заснована на етичким принципима схваћеним као дужност новинара да служи истини. Будући да новинарство није само посао, његова суштина се састоји и из оног што јавност о њему мисли. Новинарство има и другу реалност, посвећену информисању јавности на прецизан и поуздан начин о свему што људима треба. Легитимно је да људе

вање дозвола и процедурама које је претходно донијела Независна комисија за медије (ИМЦ). Агент је требао осигурати и да опрема за пренос, раније кориштена за реемитовање програма ХРТ (Еротел), буде додијелена на такав начин да буду задовољене потребе јавног емитовања програма.

4 Пројекат је имао колоквијални назив “Међуентитетски састанци са новинарима”, а генерални циљеви које је ОСЦЕ поставио дефинисани су кроз неколико тачака: промовисање права новинара; подржавање развоја медијских установа које пружају праведно, тачно и плуралистичко извјештавање; учвршћивање и проширивање плурализма и независности медија; грађење медијске независности од државне и контроле политичких странака; јачање медијског професионализма; развијање и подржавање демократских медијских закона и стандарда у БиХ; промовисање комуницирања новинара у цијелој земљи.

5 Поменуто се може видјети у Бијела књига Независне комисије за медије, специјални извјештај, 2000.

занима све што се збива, све што им се може догодити, или што се догађа другима. Важна улога новинарства се састоји и у прибављању прецизних и поузданих информација које људима служе за сналажење у слободном друштву. Због тога су етички принципи нешто од чега се новинарство мора састојати (Windt, Appleby, Battin, Francis, Landesman, 1989).

Чести морални проблеми са којима се новинари сусрећу јесу и захтјеви јавности. Јавност новинаре сматра морално одговорним за истинитост садржаја њихових извјештаја, али исто тако јавност се коси са својим очекивањима и од новинара захтијева да раде нешто што они не могу да ураде.

Новинари имају моралну одговорност да пружи истините информације. То значи да друштво у коме постоји медијска слобода углавном не очекује да се држава мијеша у обавјештавање о вијестима, већ да сарађује са новинарима. Истина није само професионални стандард. Истина је етичка норма и морална дужност и одговорност како грађана, тако и новинара и професије. Према Чупићу, истина у новинарству троструко обавезује: као право, као дужност и као одговорност. Одговорност у информационом систему је слојевита: од појединачног новинара, преко медија, до система.

Без учења, прихватања, и живљења наведених професионалних стандарда нема ваљаног новинара ни новинарства, поручује Чупић. Према његовим ријечима, професија се подржава и одржава усвајањем стандарда и свијешћу о значају и битности стандарда. То је оно што се назива достојанством позива, али и живота онога који се определио за новинарску професију.

Етичке дилеме новинара у БиХ

Новинар је одговоран јавности да износи истину и самим тим објективно извјештава јавност. У члану 10. Конвенције о људским правима Савјета Европе стоји да „свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу посједовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мијешања јавне власти и без обзира на границе.“ Док у Резолуцији 1003 под новинарском етиком донесеном 1993. од стране Парламентарне скупштине Савјета Европе пише да „право на информацију је основно право које је подржано праксом Европске комисије и Суда за људска права на основу члана 10. Европске конвенције о људским правима и признато у члану 9. Европске конвенције о прекограничној телевизији као и у свим демократским уставима. Носилац овог права је грађанин, који има и изведено право да захтијева да се информација коју прибављају новинари преноси истинито.“

Морални проблем са којим се новинари суочавају када је у питању одговорност према јавности јесте и цензура, било као позитивна или негативна, свакако да јавност спречава да дозна пуну истину.

Теоретичари и практичари модерног новинарства и медиологије су се одувјек спорили око штетности и корисности цензуре, односно разлога за и против ње.

Браниоци цензуре као своје аргументе најчешће наводе сљедеће:

- Цензура за циљ има заштиту права и слобода других људи
- Спречава угрожавања јавног интереса
- Очување безбједности државе, јавног реда и мира
- Блокирање непристојних и порнографских садржаја
- Забрана емитовања говора који шире мржњу и дискриминацију

Критичари цензуре тврде да је она механизам који центри моћи користе као начин да до широких маса дођу само оне информације које њима одговарају што се коси са свим моралним и етичким стандардима. Цензурисањем се ствара неинформисано или полуинформисано друштво које није способно да активно учествује у друштвеном животу заједнице.

Цензура у медијима данашњице највише је видљива у сљедећим формама (Томић, 2003):

- Притисци унутар медијских кућа најчешће од стране уредника који новинарима забрањују да извјештавају о одређеним темама, скраћују им прилоге/текстове, намећу им теме, премјештају битне теме на неочљиве новинске стране, дијелове веб странице или вријеме када су програми електронских емитера мање гледани
- Притисци оглашивача који због учешћа у финансијској структури медија очекују да добију благонаклон однос новинара те куће према њима и њиховим активностима
- Притисци власти и политичких елита су веома уочљиви у државама гдје је утицај државних и политичких органа у функционисању медија на високом нивоу (јавни сервис)
- Свакодневни притисци на новинаре који су присиљени да задрже постојеће радно мјесто неријетко се заврше индоктринацијом и прихватањем наметнутих стандарда које изриче и прописује цензор (власник, уредник, директор, оглашивачи..). Тада добијамо новинара који ће сам да цензурише сопствени рад, чак и када то цензор од њега не тражи. У овом случају кажемо да се ради о новинарској аутоцензури. Новинар, ипак, мора да сачува независност у односу на оне за које ради и оне о којима извјештава. Због тога, аутоцензуру треба схватити као опасну странпутицу професије и научити како је избјећи (Томић, 2003).

Однос гледалаца према етици у медијима

Да бисмо увидјели на који начин јавност, односно грађани виде одговорност медија и однос према њима, присуство цензуре и аутоцензууре, анкетно смо испитали 350 грађана, гледалаца јавних сервиса Босне и Херцеговине. За добијене резултате нисмо постављали више параметара од оног искључивог, односно да ли уопште гледа јавни сервис. Анкетни листићи су слати путем електронске поште и прослијеђена је на 2.000 адреса.

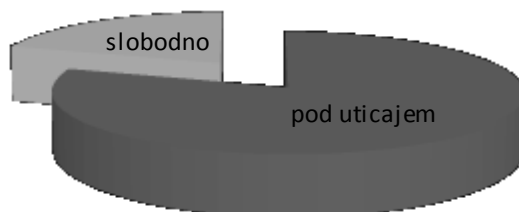
Резултате анкете представимо графички, а питања смо сврстали у четири категорије: утицај на медије, какав је став јавности о послу који новинари обављају, цензура и пласирање тема о којима се пише. Овим истраживањем, како смо већ навели у уводном дијелу, жељели смо утврдити вјеродос-

тојност медија и повјерење које грађани имају у јавни сервис, односно покушали смо одбранити хипотезу да су грађани изгубили повјерење у јавни сервис БиХ.

Према истраживању Р. Чокорило, (Чокорило, 2012) видјели смо да највећи број гледалаца у РС почиње да гледа телевизију у „ударном термину“ од 19 до 21 час, односно када се приказују политичко-информативне емисије. Такође, у поменутом истраживању (Чокорило, 2012) видјели смо да 62,6 % испитаника гледа информативни програм (вијести), што је за наш рад веома важно, јер управо концепција рада заснована на анализи информативно-политичких емисија.

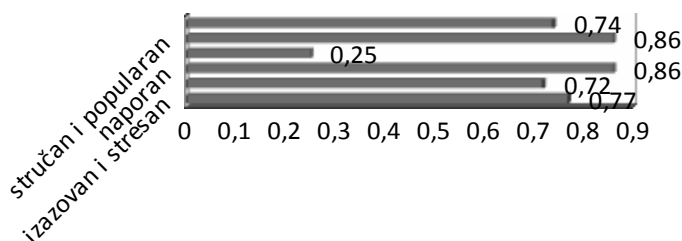
Прво питање према којем смо одвајали анкетне листиће на важеће и неважеће, јесте да ли испитаник гледа јавни сервис БиХ. Према томе, из истраживања смо искључили 75 испитаника који уопште не гледају јавни сервис. Гледаоци јавних сервиса Босне и Херцеговине у БиХ су огледало самих медија и њихове одговоре можемо сматрати релевантним када говоримо о медијској ситуацији у БиХ. Чак је 72% испитаника одговорило да је новинарство у БиХ под утицајем одређених интересних група, политике или и једног и другог. Само 18% испитаника мишљења је да је новинарство у БиХ истинито, објективно и слободно. Оно што је веома интересантно, нико од испитаника није остао без изнесеног става о независности медија.

Графикон 1: Мишљење гледалаца о независности медија

С обзиром на то да су се грађани изјаснили да не вјерују у независност медија, те да су медији под утицајем политике или других интересних група, било је важно видјети и њихов став о самом послу који новинари обављају. У анкетном листићу није било ограничења у испуњавању квадратића, тако да је сваки испитаник могао да маркира више поља за која сматра да може окарактерисати новинарски посао. Чак 77% грађана процијенило је да је посао изазован и стресан, док га нешто мањи постотак грађана (72%) сматра креативним. Да је новинарски посао напоран сматра 86% грађана, а 25% грађана га процјењује добро плаћеним. Велики постотак испитаних грађана, њих 86% сматра да је новинарски посао стручан и популаран, док 74% грађана сматра да су новинари поткупљиви. Одговоре смо представили графички.

Графикон 2: Став грађана о карактеру новинарског посла

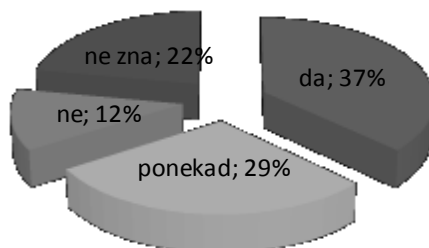

изазован и стресан	креативан	напоран	добро плаћен	стручан и популаран	поткупљив
77%	72%	86%	25%	86%	74%

Босна и Херцеговина налази се на 93. мјесту (од 180 земаља) у Индексу перцепције корупције Транспаренцу Интернационала. Према томе, један од новинара којег цитира студија Балкански медијски барометар наводи, “Како можете од новинара очекивати да буду свеци кад видите гдје се БиХ налази?”. Многи медији или поједини новинари оптужени су за примање мита од политичара да пишу или објављују чланке о њима у позитивном свјетлу. Они често нису ни свјесни да то што раде представља корупцију (Тешановић, 2011).

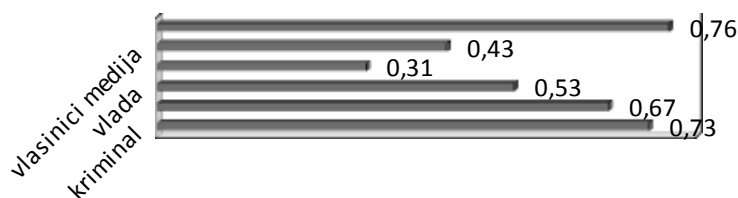
Као трећу групу питања код испитивања грађана БиХ, издвојили смо питање цензуре. Циљ је био да увидимо да ли и гледаоци препознају цензуру на јавним сервисима и у којој мјери. Само 37% гледалаца сматра да постоји цензура приликом сваког преношења информација у јавним сервисима, 29% испитаних гледалаца сматра да постоји цензура али само приликом преношења неких догађаја, 12% грађана сматра да не постоји цензура приликом преношења вијести, док се 22% испитаних изјаснило да не зна да ли има цензуре приликом пласирања информација у јавним сервисима БиХ. Одговори испитаних гледалаца могу се видјети и на графикону.

Графикон 3. Мишљење гледалаца о постојању цензуре у пласирању информација на јавним сервисима БиХ

Од укупног броја испитаника који су одговорили да постоји цензура у информисању, као и да постоји цензура приликом извјештавања о неким догађајима добили смо слику и о томе гдје грађани уочавају цензуру, односно ко врши притисак на новинаре да објављују полуинформације и не преносе пуну истину гледаоцима, без обзира да ли је у питању јавни сервис. Овдје, такође, морамо напоменути да у анкетном листићу није било ограничења у испуњавању квадратића, тако да је сваки испитаник могао да маркира више поља за која сматра да може окарактерисати ко цензурише новинаре. Према одговорима испитаника, чак 73% грађана сматра да су информације везане уз организовани криминал под највећом контролом и цензуром. Висок проценат гледалаца, чак њих 67% вјерује да слободу извјештавања новинара ограничавају политичари, а 53% их је тврдило да то чини директно влада, док њих 31% сматра да су то привредне елите, тајкуни и велике компаније. Висок проценат испитаника, њих 43%, сматра да највећи притисак на слободу новинара врше сами власници медија у жељи да се додворе неким другим интересним групама или политици, односно власти. Оно што је поражавајуће за новинарску професију, али за медије у БиХ јесте и то што су гледаоци препознали и аутоцензуру као ограничавајући фактор у истинитом извјештавању, односно недостатак храбрости новинара да дају пуну слику о неком догађају. Као ограничавајући фактор слободи извјештавања аутоцензуру је навело 76% испитаника, наводећи у коментарима да је ситуација таква због ниских примања новинара, страха од губитка посла и великог притиска на њихов рад. Добијене резултате смо представили графички.

Графикон 4. Став грађана о цензури у медијима

криминал	политичари	влада	привредне елите	власници медија	аутоцензура
73%	67%	53%	31%	43%	76%

Да бисмо употпунили медијску слику коју имају гледаоци, а самим тим и одговорност медија према публици, као четврту групу питања узели смо теме које се пласирају у медијима, односно да ли су “наручене” или су стварни дневни догађаји. Од 350 испитаника, чак њих 53% сматра да је већина вијести у јавним сервисима БиХ “монтирана” од стране уредника, политичке странке или владе и да се грађани не извјештавају објективно, 37% гледалаца сматра да су поједини извјештаји, обично врло важни или потпуно неважни за ширу јавност, намјештени и полуистинити, док 7% гледалаца сматра да су теме пренесене према догађају, а 3% испитаника се није изјаснило.

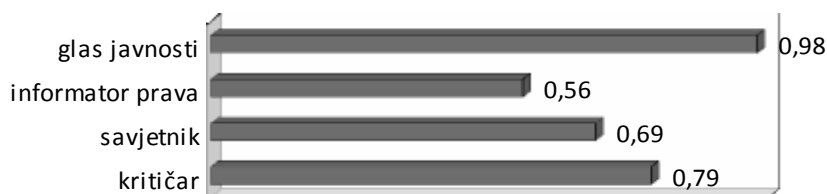
Графикон 5.: Мишљење гледалаца о пласираним догађајима

не зна	теме су тачне	теме су популистичке	теме су монтиране
3%	7%	37%	53%%

Од укупног броја испитаника који су одговорили како сматрају да се сви или поједини догађаји пласирају онако како одговара уреднику, власнику медија, политичкој странци или влади, добили смо одговоре и на појединачна питања о извјештајима на јавним сервисима. Такође, испитаници су могли да изаберу више понуђених одговора. 79% анкетираних гледалаца сматра да би јавни сервис својим темама требао бити критичар друштвених неправилности, 69% гледалаца сматра да би јавни сервиси требали имати улогу савјетника и учитеља грађана, док 56% испитаника сматра да јавни сервиси требају бити информатори грађана у погледу њихових права и саучесник у њиховом остваривању. Чак 98% гледалаца мишљења је да јавни сервиси требају бити глас јавности и тумач криза и неправди. Поменути одговори сумирани су графиконом.

Графикон 6.: Став грађана о улози јавних сервиса БиХ

критичар	савјетник	информатор права	глас јавности
79%	69%	56%	98%

Изложени подаци говоре да је новинарска професија у кризи и да су новинари изгубили углед и повјерење грађана. Као узрок томе можемо навести рат који је задесио Босну и Херцеговину, нестабилну демократију, као и економску кризу и опште сиромаштво. Према истраживању, јасно је да су гледаоци примјетили пад професионалних критеријума и стандарда, неприсуство етичких норми, повећање сензационализма и некритичког става новинара.

Према писању Б. Новака (Новак, 1964), новинарство се сматрало “врло сложеним и одговорним занимањем које захтијева много способности, образовања и рада. Од новинара се захтијевало да “буде активан судионик кретања напријед, а не само пасиван регистратор догађаја”. Очигледно је да су ову де-

финицију новинари напустили, под нечијим притиском или добровољно у страху за егзистенцију, али вјерујемо да јавност још увијек није одустала од тога да овакву дефиницију новинара у њима и даље тражи.

Морални проблеми са којима се суочавају новинари

Услов за етичко новинарство су слободни медији. Медији који немају слободу, немају ни могућност да развију етичка начела своје професије. Управо је то морални проблем са којим се суочавају новинари у БиХ. Новинари су постали робови трендова који су обиљежили деведесете године прошлог вијека и прву деценију 21. вијека у БиХ, а то су: таблоидизација, комерцијализација, сензационализам, објављивање неистина и манипулисање чињеницама, непридржавање професионалних стандарда, нарушавање етичких норми, као и губитак вјеродостојности.

Умјесто информације медији све чешће објављују сензационалистичке информације, са врло мало стварних упоришта, а зависно од етничке припадности, јавни сервиси се труде да те информације буду са “друге стране”. Такви поступци довели су до смањења квалитета медијског садржаја те до смањења угледа професије. Према спроведеном истраживању, новинари су свјесни чињенице да је њихова професија све мање цијењена, иако и даље веома захтијевна, ризична и опасна. Иако су Донсбах и сарадници у студији *Entzauberung eines Berufs* радили студију о поштовању медија и новинара доведено на ниске гране, њихова запажања можемо беспоговорно примјенити и на јавне сервисе у Босни и Херцеговини. Наиме, они пишу како свака заједница мора имати интерес да се новинарима и производима које стварају не само вјерује него да их се и поштује и цијени. Они тврде да је то поштовање у задњим годинама доведено у питање те препознају пет кључних узрока: секуларизација медија, медијски скандали, разоткривање комерцијалне основе медија, негативан приступ у избору вијести и губитак професионалног идентитета (Донсбах и сар, 2009).

Новинари су изложени бројним моралним проблемима, али на врху љеснице јесте тај да су принуђени да извјештавају онако како се од њих тражи и очекује. Према Канижају, уредници су се претворили у робове нових концепата, чиме се потврђују тезе истраживача да су уредници постали, сликовито речено, задњи у менаџменту, а не први у редакцији. Према томе, новинари су постали заговарачи оних који имају моћ, а ангажовано новинарство не осјећа обвезу да буде објективно, него се идентификује са вредносним судовима партијалне јавности, односно власти.

Притисци на новинаре и уреднике

Уређивачка независност РТВ сервиса у Босни и Херцеговини од политичког утицаја загарантована је законом. На жалост, као и већина закона у овој

земљи, тако и овај, не спроводи се у пракси. Поставља се питање због чега уредници не реагују на овакав програм у јавним сервисима. Одговор смо добили истражујући овај проблем међу новинарима и уредницима.

Мијешање власника почиње с избором уредника, што је њихово право. А мијешање власти, почиње бирањем уредника и директора из владајуће странке. Ако су власници истовремено и новинари, они се мијешају због свог пословног backgrounda. Међутим, тамо гдје власници ништа не знају о новинарству запошљавају менаџере који се брину о уређивачкој политици новина. Мијешање власника не подразумијева увијек осујећивање професионалног интегритета новинара, осим у случајевима истраживачких прича гдје интереси оглашивача или политичких странака које неки медиј подржава могу бити угрожени (Тешановић, 2011).

Чињеница је да се ангажовање у политичким партијама новинарима не забрањује, али је исто тако евидентно да се новинари самим чланством у странци не могу објективно понашати и извјештавати. Према томе, имамо слику у медијима која је једнострана и непотпуна. Цензура формално не постоји, нити постоји директно уплитање владајућих елита, али је притисак владајућих елита на медије, посебно на јавне емитере, стално присутан. То је један од разлога за постојање аутоцензуре, којој значајно доприносе власници, директори и уредници медијских кућа (Тешановић, 2011).

Како је оцијењено на панелу Балканског медијског барометра, Босна и Херцеговина је земља заробљеног ума, у којој медији морају одиграти улогу градиоца нове политичке културе како би се створило друштво слободних људи. Међутим, само мали број медијских кућа у пракси примјењује уредничку аутономију, покушава се држати изван етничке подјеле и “уздржава се од тријумфа над недостацима других”. Уредничка аутономија у БиХ донекле подсећа на причу о Дон Кихоту и има своју цијену. Новинари, али и грађани уопштено, могу да примјењују право на слободу говора уколико су спремни да се одрекну властите каријере или друштвеног статуса. Мало је њих спремно да преузме овај ризик, будући да постоји велики страх за властиту егзистенцију усљед сиромаштва и високе стопе незапослености.

Закључак

Неуређеност босанскохерцеговачког друштва узрокована стањем у политичком систему и функционисању државе, неминовно се пресликава и на медије. Политичко „превлачење на своју воденицу“ одраз је и медијског извјештавања који настоје да прате политичке субјекте тежећи њиховој наклоности. У таквом амбијенту потпуно је изгубљена функција новинара који треба и мора да буде критичар друштва. Евидентно је да новинари у тежњи за наклоношћу владајућој партији заборављају своју оданост истинитости и тачности у извјештавању што им је обавеза, а исто тако је постало симптоматично да мишљења владајуће елите полако постају и њихова мишљења, што су учили и гледаоци.

Стање у бх. медијима је такво да оно о чему би требали одлучивати уредници и новинари, одлучују други: политичари, медијски власници, извори информација и оглашивачи. Новинар као извјештач нестаје, његово мјесто надзора над процесима у медијској реалности преузимају безличне структуре и механизми моћи, власници капитала и носитељи власти. Већи дио дјеловања новинара можемо окарактерисати као пасивну прераду информација (Полер Ковачић, 2011), “када прерађују обавјештења за објављивање или када рутински прате тај или онај догађај, односно саслушање, а одазивају се тек на потицај информацијског извора” (Hunt, Grunig, 1995). Извјештачи нису новинари, него они који у извјештавању (успјешно) намећу свој интерес, они који “директно (као власници) или индиректно (као најутицајнији извори информација и мишљења, као оглашивачи и спонзори) владају медијима” (Splichal, Sparks, 1997).

Јавни сервис је своју улогу подредио политици, и то политици владајуће партије, запостављајући своју функцију да образује, информише о стварним догађајима и забави гледаоце. Сами јавни сервиси у БиХ су продужена рука политике, а не представници јавног мњења.

Иако је легислатива медија, не заслугом политичара у БиХ, него искључиво Међународне заједнице, веома добро уређена, имамо лошу слику општег стања медија и њиховог професионализма. Извјештавање је страначки обојено и упркос медијском плурализму, БиХ се налази међу земљама са дјелимичном слободом медија, односно међу земљама гдје је ограничено поштовање политичких права и грађанских слобода.

Из анализе става грађана увидјели смо да се буди грађанска свијест о недовољној објективности медија, присутности утицаја и економском положају медија. Можемо навести и занимљив постатак из истраживања агенције *Partner Marketing Consulting Agency* из Бањалуке, на нивоу РС, а то је да сваки пети становник РС не вјерује ниједној ТВ станици. Иако је јасно да јавност још увијек не даје свој глас о ставовима које има према јавним сервисима, учили смо да грађани ипак знају да препознају теме које желе да чују. Медији су под недопустиво великим утицајем политике, а етика је, у овој професији, углавном, на маргини. Средства јавног информисања постала су моћно средство политичких партија, док су поруке послате са ентитетских јавних сервиса очигледно контролисане.

Задатак новинара у БиХ да догађај представи вјеродостојно, односно на тачан, истинит, уравнотежен и непристрасан начин је упитан, јер су политички центри главни фактори у обликовању уредничке политике. Установили смо да је немогуће тражити досљедно примјењивање етичког кодекса у бх. новинарству, када су етичке норме поремећене управо чињеницом да су медији у служби политике, економски зависни како од странке, тако и подршке великих оглашивача, који су, опет, на директан или индиректан начин, повезани са политичким партијама.

Литература:

1. Windt P.Y., Appleby P. C., Battin P.M., Francis L.P., Landesman B.M., (1989) *Ethical Issues in the Professions*, New Jersey, Prentice Hall, Englewood Clifs,
2. Tomić Z., (2003), *Komunikologija*, Beograd, Čigoja
3. Čokorilo R., (2012), *Javni RTV servis Srpske*, Banja Luka, Besjeda
4. Tešanović N., (2011), *Balkanski medijski barometar*, Sarajevo, Fridrih Ebert Stiftung
5. Novak B., (1964), *Suvremeno novinarstvo*, Zagreb, Stvarnost,
6. Donsbach W. i sur., (2009), *Entzauberung eines Berufs – Was die Deutschen vom Journalismus erwarten und wie sie enttäuscht werden*. Konstanz: UVK
7. Poler Kovačić M., (2001), *Kriza novinarstva kao kriza etike*, Medij. istraž. (god. 7, br. 1-2) (25-44)
8. Splichal S., Sparks C., (1997), *Journalists for the 21st Century: Tendencies of Professionalization Among First-Year Students in 22 Countries*, Norwood: Ablex Publishing Corporation

FALL TRUST IN PUBLIC SERVICES BIH

Summary: Bosnia and Herzegovina is very poor and half of the people are unemployed. Employed people struggle to keep their jobs. In this situation are journalists as well so they are often afraid to write or say what they really think. Because of that public lost confidence in media, and especially in public services, what is the goal of the research. Besides, the goal was to prove that audience is aware of censorship in public services. In this way those media lost credibility. The results unambiguously say that journalism as a profession is in crisis and that journalists lost their reputation and confidence of citizens. Methods used in this research are methods of analysis and classification, dialectic and behavioral method. We used hypothetical-deductive in order to present facts that include real experiences of audience. Statistical method was used as well. The work required use of techniques of data collection through interviews and surveys and analysis of content method.

Key words: Public services, BiH, credibility, ethics, journalists